

Avizul Comitetului Economic și Social European privind rolul politicii familiale în procesul schimbărilor demografice: schimb de bune practici între statele membre

(aviz exploratoriu)

(2011/C 218/02)

Raportor general: **dl Stéphane BUFFETAUT**

Coraportor general: **dna Béatrice OUIIN**

Prin scrisoarea sa din 15 noiembrie 2010, în conformitate cu articolul 304 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene, dl Péter GYÖRKÖS, ambasador, a solicitat Comitetului Economic și Social European, în numele Președinției ungare, elaborarea unui aviz exploratoriu cu privire la

Rolul politicii familiale în procesul schimbărilor demografice: schimb de bune practici între statele membre.

La 7 decembrie 2010, Biroul Comitetului a însărcinat Secțiunea pentru ocuparea forței de muncă, afaceri sociale și cetățenie cu pregătirea lucrărilor Comitetului pe această temă (raportor general: dl BUFFETAUT; coraportor general: dna OUIIN).

Având în vedere caracterul urgent al lucrărilor, în cea de-a 471-a sesiune plenară, care a avut loc la 4 și 5 mai 2011 (ședința din 4 mai 2011), Comitetul Economic și Social European a hotărât să îi numească pe dl Stéphane BUFFETAUT și pe dna Béatrice OUIIN raportor general, respectiv coraportor general și a adoptat prezentul aviz cu 183 de voturi pentru, 3 voturi împotriva și 8 abțineri.

1. Concluzii și recomandări

1.1 Politicile în domeniul familiei puse în aplicare în Europa au surse de inspirație și conținuturi diferite, dar scopul lor este comun: sprijinirea familiilor. Politicile naționale și regionale mai globale, cele de investiții și în domeniul formării, al locuințelor și al ocupării forței de muncă pot face dintr-un stat membru sau altul, dintr-o regiune sau alta, un teritoriu atractiv pentru familii, constituind un mediu favorabil pentru acestea.

1.2 Compararea sistemelor instituite este interesantă, căci permite identificarea bunelor practici, dar, de regulă, pentru ca acestea să fie eficiente, trebuie ca oferta de servicii și de mecanisme de susținere să răspundă așteptărilor familiilor și părinților sau viitorilor părinți. Aceste așteptări pot varia de la un stat membru la altul, în funcție de cultura națională, de obiceiurile sociale și de tradiții. Este așadar recomandabil ca autoritățile publice să evite prejudecățile ideologice și să propună mecanisme care într-adevăr oferă indivizilor posibilitatea de a opta pentru întemeierea unei familii și familiilor, posibilitatea de a avea numărul de copii pe care și-l doresc.

1.3 Cu toate că politicile în domeniul familiei nu sunt de competența Uniunii Europene, aceasta poate totuși legifera în domenii care privesc concilierea vieții de familie cu viața profesională, egalitatea profesională dintre bărbați și femei, precum și protecția și dezvoltarea copilului.

1.4 De asemenea, UE poate juca un rol util în ceea ce privește cunoașterea situațiilor și evoluțiilor demografice și schimbul de bune practici între statele membre.

1.5 În prezent, sub conducerea Uniunii Europene se dezvoltă un anumit număr de inițiative și finanțările aferente iar fondurile structurale și Fondul social european au susținut politicile în favoarea familiei și le pot susține în continuare.

1.6 Ar fi de dorit ca aceste inițiative să fie mai bine integrate și plasate sub autoritatea, sau cel puțin coordonarea unui organ însărcinat cu definirea unei politici de ansamblu și cu stabilirea unor direcții de acțiune și de studiu. Acest rol de dirijor și de coordonator ar putea fi încredințat, dintr-un punct de vedere mai degrabă politic și de gestionare, Comisiei Europene, mai ales mulțumită Alianței europene pentru familii, și din punct de vedere științific, Fundației Europene pentru Îmbunătățirea Condițiilor de Viață și de Muncă (Eurofound).

1.7 Ar fi de dorit ca organizațiile reprezentative ale familiilor să fie asociate la elaborarea politicilor familiale sau care au o influență asupra familiilor, atât la nivelul UE, cât și la cel al statelor membre.

1.8 Multe politici adoptate la nivel european au un impact direct asupra vieții familiilor. Prin urmare, CESE recomandă ca dimensiunea familială să fie inclusă în mod transversal în toate politicile europene, în special când se efectuează studiile de impact necesare pe viitor pentru orice legislație europeană⁽¹⁾, precum și în toate evaluările politicilor existente care trebuie revizuite.

⁽¹⁾ Avizul CESE privind promovarea solidarității dintre generații, JO C 120, 16.5.2008, p. 66, pct.4.8.

1.9 Comitetul susține cu hotărâre ideea ca anul 2014 să devină Anul european al familiilor.

2. Introducere: situația demografică actuală

2.1 Familiile europene sunt în plin proces de transformare: fertilitate care, de câteva decenii ⁽²⁾, a scăzut cu mult sub pragul de înlocuire a generațiilor, creșterea vârstei la care o femeie dă naștere primului copil, creșterea ratei despărțirilor, a procentului de familii monoparentale și de familii fără venituri stabile, prelungirea duratei de viață, creșterea numărului de persoane în vârstă dependente, în special ca urmare a moștenirii demografice. Evoluția structurilor familiale suscită noi provocări, de care trebuie să se țină seama la elaborarea și coordonarea politicilor familiale, apoi la punerea lor în aplicare.

2.2 Odată cu declinul familiei extinse și cu proliferarea familiei nucleare, din cauza urbanizării și a schimbării stilurilor de viață printre altele, au apărut atitudini mai individualiste, noi grupuri sociale vulnerabile, care se confruntă mai des cu fenomenul de excluziune socială. Este vorba despre șomerii de lungă durată, de familiile monoparentale, de lucrătorii săraci și de copiii săraci sau aflați la limita sărăciei. Din nefericire, aceste fenomene afectează toate societățile europene. Se estimează că 17 % dintre europeni sunt afectați de sărăcie și de excluziunea socială, fapt care nu este lipsit de urmări în ceea ce privește politicile familiale.

2.3 Cu toate că rata de fertilitate este inferioară pragului de înlocuire pretutindeni în Uniunea Europeană, se poate vorbi și despre diversitate, atât din punct de vedere al situației demografice din statele membre, din diferitele regiuni ale acestora, cât și din punct de vedere al politicilor în favoarea familiilor. Este de reținut și faptul că densitatea demografică variază și ea foarte mult chiar în cadrul aceluiași stat membru, unele regiuni fiind dens populate iar altele părăsite, ceea ce ridică problema amenajării teritoriului și a menținerii serviciilor publice, inclusiv a celor destinate familiilor. Deviza Uniunii Europene, „Uniți în diversitate”, se justifică așadar mai ales în această privință. Îmbătrânirea populației europene, cu alte cuvinte, creșterea proporției vârstnicilor se explică de bună seamă printr-un aspect pozitiv, și anume creșterea speranței de viață și a speranței de viață sănătoasă a persoanelor în vârstă; există însă și o a doua cauză, negativă: scăderea semnificativă a natalității, care împiedică reînnoirea generațiilor.

2.4 Niciun stat membru nu atinge pragul de simplă înlocuire a generațiilor ⁽³⁾, chiar dacă două dintre ele, Franța și Irlanda se apropie foarte mult de acesta. În Statele Unite ale Americii rata de fertilitate aproape că atinge acest prag, în vreme ce rata medie de fertilitate a Uniunii Europene rămâne cu un sfert sub nivelul acestuia.

⁽²⁾ Așa-numitul fenomen de „iarnă demografică”, după cum îl numesc demografii.

⁽³⁾ Valoarea acestuia este de 2,1 copii pe femeie, în Uniunea Europeană. Valoarea de 0,1 copii pe femeie se explică prin faptul că trebuie compensate efectele unui număr superior de băieți nou-născuți, raportat la numărul de fete, precum și ale numărului de fete care vor deceda înainte de a ajunge la vârsta maternității.

2.5 În cadrul acesta general, contrastele sunt puternice: optsprezece state membre au un sold natural pozitiv, numărul nașterilor depășindu-l așadar pe cel al deceselor, în vreme ce nouă state au un sold negativ, numărul deceselor fiind așadar mai mare (în ordine crescătoare: Portugalia, Estonia, Italia, Letonia, Lituania, Ungaria, România, Bulgaria, Germania).

2.6 Inversarea acestei tendințe depinde în primul rând de o creștere clară a indicelui sintetic de fertilitate (*total fertility rate*). Fluxurile de migrație au și ele o influență, însă nu hotărâtoare, căci imigranții nu se stabilesc neapărat acolo unde indicele de fertilitate este mai scăzut și îmbătrânesc și ei. În plus, imigrația reclamă politici de integrare active pentru evitarea dificultăților ce țin de conviețuirea comunităților, mai acute în țările-gazdă cu dinamism demografic scăzut.

3. Impactul crizei asupra familiilor

3.1 Criza economică a avut o serie de efecte care au afectat condițiile de trai ale anumitor familii și au îngreunat găsirea unui răspuns la cererea de sprijin de care era nevoie. Situația economică a afectat în primul rând ocuparea forței de muncă și resursele a numeroase familii.

3.2 De asemenea, această criză, precum și situația critică prin care trec finanțele publice din numeroase state membre pot determina guvernele să modifice sau să întârzie punerea în aplicare a anumitor dispoziții în materie de politici familiale.

3.3 Majoritatea politicilor interne ale statelor se referă la familii în mod direct sau au un impact asupra acestora. Așa se întâmplă în cazul politicilor de combatere a excluziunii, al politicilor de formare, în domeniul locuințelor, al transportului public, al energiei, al asistenței sociale, al educației, în domeniul ocupării forței de muncă etc., ceea ce face dovada necesității unei monitorizări transversale a acestor politici din punctul de vedere al impactului lor asupra familiilor (*family mainstreaming* – integrarea temei familiei în diferitele politici comunitare) ⁽⁴⁾.

4. Diferite politici în favoarea familiilor

4.1 Politica familială, în ansamblu, presupune măsuri fiscale și alocații pentru familii, acțiuni în favoarea egalității dintre bărbați și femei în plan profesional, servicii de primire și de îngrijire pentru copii și persoane dependente, drepturi familiale în cadrul planurilor de pensii pentru limită de vârstă și posibilitatea concilierii vieții de familie cu viața profesională: concedii parentale, muncă cu fracțiune de normă. Astfel de politici există în întreaga Uniune Europeană, chiar dacă, de la o țară la alta, se pune accent pe aspecte diferite sau dacă sunt concepute mai degrabă ca politici sociale decât ca politici familiale. Această diversitate nu este surprinzătoare, căci tradițiile, nevoile, abordările sociale și chiar filozofice diferă de la o țară la alta, ca, de altfel, și așteptările familiilor.

⁽⁴⁾ Avizul CESE privind promovarea solidarității dintre generații, JO C 120, 16.5.2008, p. 66, pct.4.8.

4.2 Și sursele de inspirație ale acestor politici sunt diverse: uneori sunt de ordin moral și civic, altelei înclină spre economic sau politic ori vizează natalitatea. Indiferent de originea politicilor, bunăstarea morală, sanitară și educațională a copiilor este un element esențial al acestora, ca și faptul că părinții au posibilitatea de a crește numărul dorit de copii și de a-și concilia responsabilitățile familiale cu viața profesională și socială.

4.3 Țările scandinave au acordat o atenție specială egalității dintre tați și mame, atât în viața lor profesională, cât și în privința sarcinilor familiale, și au pus în aplicare politici sociale și de formare profesională care să permită o mai bună conciliere a vieții profesionale cu viața de familie, precum și o mai ușoară întoarcere la locul de muncă după un concediu parental, și aceasta încă din anii '70. În Suedia, aceste politici s-au întemeiat pe reforme importante în domeniul concediilor parentale, al serviciilor publice de îngrijire pentru copiii de vârstă mică, al impozitării specifice pentru familii (eliminarea impozitării comune, încă din 1971) și al legislației familiale. Politica familială instituită se bazează pe trei dimensiuni: un ajutor acordat familiei propriu-zise, un ajutor pentru părinții care lucrează, sub forma concediilor parentale remunerate, și dreptul la concedii parentale plătite partajat între tată și mamă. Rezultatele obținute au constat într-un nivel ridicat de ocupare a forței de muncă feminine, o participare sporită a taților la îngrijirea copiilor de vârstă mică, indici de fertilitate superiori mediei Uniunii Europene și scăderea sărăciei în rândul copiilor. În Finlanda, în 1988, a fost creată o alocație pentru îngrijirea copiilor la domiciliu iar în Norvegia, în 1998, a fost creată o alocație similară, menită să le ofere recunoaștere și resurse părinților care își dedică întregul timp creșterii copiilor.

4.4 În Țările de Jos, aspectul fundamental este cel al dezvoltării muncii cu fracțiune de normă, astfel încât să existe posibilitatea de a se dedica mai mult timp educării copiilor, timpul disponibilizat fiind astfel utilizat de către tați mai mult decât oriunde în altă parte. Cu toate acestea, dacă 73,2 % dintre bărbați ocupă un loc de muncă cu normă întreagă, doar despre 45,9 % dintre femei se poate spune același lucru. 19 % dintre tați profită de posibilitatea de a lucra cu fracțiune de normă în scopul îngrijirii copiilor, un procent mult mai ridicat decât în tot restul Europei, în cazul mamelor acesta ridicându-se la 41 %. Această dispoziție poate fi utilizată până când copilul împlinește opt ani și este însoțită de o reducere a impozitului de 704 EUR pe lună. Creditul în ore reprezintă numărul de ore de lucru pe săptămână înmulțit cu 26 pentru fiecare copil, fiind așadar cumulabil, ceea ce înseamnă că serviciile de îngrijire a copiilor pot fi utilizate și în cazul în care se lucrează cu fracțiune de normă.

4.5 În Franța, politica familială are tradiție și se caracterizează printr-o mare stabilitate în timp, indiferent de majoritățile politice, și printr-o combinație de alocații financiare, sistem fiscal echitabil pentru familii, dispoziții în cadrul sistemelor de pensii, al dreptului muncii, referitoare la concedii speciale remunerate, sistem dedicat îngrijirii copiilor în vârstă de 3 ani sau mai mici și grădiniță gratuită începând cu vârsta de trei ani. Importanța ei decurge și din faptul că este asumată atât de către stat, cât și de departamente și orașe, indiferent de tendințele lor politice. Departamentele și orașele vin în completarea politicii naționale cu numeroase politici familiale locale, în materie de sisteme de supraveghere sau ajutoare

pentru familii. Alocațiile familiale propriu-zise urmăresc compensarea sarcinilor asumate de familie pentru fiecare copil și avantajează familiile numeroase. Ele nu sunt supuse condițiilor valabile pentru venituri, în virtutea acestui principiu al universalității, și sunt destinate copilului, ceea ce deosebește o politică familială de o politică socială. Rezultatul este că Franța se numără printre țările europene în care rata de ocupare a forței de muncă în rândul femeilor și indicii de fertilitate sunt cele mai ridicate. Chestiunea libertății de a alege un mod de îngrijire este esențială în politica familială a Franței, dar pentru a avea posibilitatea liberei alegeri, trebuie să ai mai întâi de ales, adică să existe o ofertă suficientă de sisteme de îngrijire.

4.6 În Regatul Unit, politicile se axează mai mult, cu eficiență, pe lupta împotriva sărăciei familiilor și copiilor și este unanim acceptat faptul că statul nu trebuie să interfereze cu opțiunile privind viața personală. Aceste politici se înscriu într-un context în care flexibilitatea pieței muncii le permite mamelor să găsească destul de ușor un loc de muncă, fiind totodată suficient de semnificativă ca să ofere un răspuns așteptărilor foarte eterogene ale familiilor. Indicii de fertilitate al femeilor orientate în mai mare măsură către viața de familie este cam de două ori mai ridicat decât cel al femeilor mai implicate în viața profesională.

4.7 Germania, care se confruntă cu o situație demografică critică, a lansat în urmă cu câțiva ani o politică ambițioasă pentru a reuși concilierea vieții profesionale cu viața de familie, atât în fapt, cât și, fără îndoială, ca percepție, căci era destul de rău văzut lucrul în cazul persoanelor cu copii. Au fost instituite sisteme de supraveghere mai dezvoltate și cu program adaptat, precum și un concediu parental de paisprezece luni, remunerat la nivelul a două treimi din salariu. Aceste măsuri au fost însoțite de ajutoare specifice și punctuale pentru combaterea sărăciei în rândul copiilor prin contribuția unui venit suplimentar.

4.8 În orice caz, studiile efectuate duc la concluzia clară că o rată înaltă de ocupare a forței de muncă în rândul femeilor este însoțită adesea de un indice de fertilitate ridicat sau relativ ridicat, atunci când se oferă posibilitatea concilierii vieții profesionale cu viața de familie. Astfel, după o perioadă de tranziție demografică, în care numărul de copii născuți de o femeie scade, când ratele mortalității, în special a celei infantile, a mortalității în rândul persoanelor cu vârste cuprinse între copilărie și adolescență, precum și a mortalității materne, au scăzut considerabil și s-a încetățenit obiceiul respectării regulilor de igienă, precum și posibilitatea de a alege momentul nașterilor, perioada post-tranziție se traduce printr-o situație care presupune activitate profesională a celor doi părinți în afara domiciliului. Cu toate acestea, rata de ocupare a forței de muncă cu normă întreagă a taților rămâne mai ridicată decât cea a mamelor, în special când condițiile de acces la servicii și la concedii parentale remunerate sunt insuficiente.

5. Diferite scenarii

5.1 În situația demografică actuală a Uniunii Europene, este foarte important să se identifice incidența politicilor derulate asupra nivelurilor de fertilitate. Într-adevăr, pot fi luate în considerare mai multe scenarii de evoluție demografică.

5.2 Un prim scenariu constă într-o evoluție preconizată în funcție de tendințele actuale. Uniunea Europeană ar rămâne într-o situație în care indicele de fertilitate s-ar situa sub pragul de înlocuire a generațiilor și ar fi diferit de la un stat membru la altul, dar s-ar constata o ușoară creștere a populației din cauza efectelor de inerție specifică logicii demografice, efecte care s-ar estompa totuși în cele din urmă, ca urmare a creșterii speranței de viață a persoanelor vârstnice și a unui sold pozitiv în materie de migrație. În acest caz, UE ar cunoaște deopotrivă o îmbătrânire accentuată a populației, în ciuda aportului migrației (efect de „structură”), o mare creștere a numărului de persoane în vârstă, așa-numita „gerontocresștere” (efect de „tendință”) și o posibilă scădere a populației active, în pofida creșterii vârstei de plecare la pensie. În plus, în aproximativ jumătate dintre țările Uniunii Europene, am putea asista la o scădere a populației.

5.3 Această situație ar duce în final la adâncirea decalajelor demografice de la un stat membru la altul și ar risca să pună în dificultate coeziunea Uniunii Europene, căci politicile de pus în aplicare și revendicările populațiilor ar putea deveni foarte diferite de la o țară la alta, în funcție de caracteristicile lor demografice.

5.4 Scenariul „catastrofă” este cel conform căruia iarna demografică s-ar înăspri, ducând la un număr de nașteri cu mult inferior celui al deceselor! În acest caz, s-ar cumula efectele unei puternice îmbătrâniri „de jos”, din cauza unei fertilități foarte scăzute, cu jumătate inferioară pragului de simplă înlocuire a generațiilor, nivel de fertilitate care poate fi constatat deja în anumite regiuni ale Uniunii Europene, și poate ale unei îmbătrâniri „de sus”, datorată unei longevități sporite, peste vârsta de 65 de ani. Într-adevăr, poate că această societate foarte îmbătrânită nu ar mai dispune de mijloacele necesare pentru a asigura finanțarea veniturilor și îngrijirile medicale de care au nevoie persoanele în vârstă.

5.5 Aceste două elemente ale scenariului „catastrofă” ar determina emigrarea tinerilor calificați, care ar părăsi o Uniune Europeană în curs de îmbătrânire, optând pentru țări mai întreprinzătoare, în vreme ce imigrarea ar tinde să scadă, Europa devenind mai puțin atrăgătoare, căci ar fi mai puțin dinamică, mai săracă și ar trebui să facă față unor mari dificultăți bugetare și de echilibru al conturilor sociale.

5.6 O astfel de situație ar antrena riscul ca Uniunea Europeană să se confrunte cu o piramidă a vârstelor foarte dezechilibrată, cu mult mai multe persoane în vârstă decât tineri și cu o populație activă în scădere drastică, trecând printr-un proces de îmbătrânire accelerată.

5.7 În sfârșit, un al treilea scenariu, mai optimist, este cel al reînnoirii demografice, așadar al unei „primăveri demografice”. În această situație, indicele de fertilitate ar crește, apropiindu-se de pragul de simplă înlocuire a generațiilor. Creșterea numărului de nașteri ar stimula numeroase sectoare ale economiei. Apoi, populația activă, odinioară în scădere, ar crește la generația următoare. Acest dinamism demografic s-ar traduce printr-un dinamism economic care contribuie la finanțarea protecției sociale. Uniunea Europeană își redobândește forța de atracție în ochii propriilor cetățeni, care nu mai sunt tentați să emigreze, și atrage de asemenea imigranți mai bine pregătiți.

5.8 Bineînțeles, aceste scenarii nu sunt previziuni, ci simple ipoteze, care permit elaborarea unor politici adecvate pentru restabilirea situației actuale și pentru evitarea agravării acesteia.

6. Politicile în favoarea familiei explică oare diferențele în materie de fertilitate?

6.1 Toate statele membre pun în aplicare un ansamblu de politici care, împreună, alcătuiesc o politică familială, indiferent dacă ea poartă această denumire sau nu ⁽⁵⁾. Politicile respective urmăresc obiective variate:

- reducerea sărăciei și menținerea veniturilor familiei;
- ajutorul acordat copiilor de vârstă mică și dezvoltarea copilului;
- promovarea concilierii vieții profesionale cu cea de familie;
- un răspuns dat exigențelor privind egalitatea de șanse între femei și bărbați;
- posibilitatea pentru părinți sau viitori părinți de a avea numărul de copii dorit când doresc, ceea ce ar duce la creșterea ratei de fertilitate;

6.2 Dacă s-ar dori clasificarea țărilor în funcție de politicile pe care le derulează și definirea unor categorii, s-ar putea spune că există:

- țări cu politică familială slabă și cu o rată de fertilitate inferioară mediei europene;
- țări cu politică familială neadaptată nevoilor familiilor și cu o rată de fertilitate inferioară mediei europene;
- țări în care eforturile în favoarea familiilor, în termeni de PIB, apare inferior sau egal cu media Uniunii Europene dar în care, totuși, fertilitatea este superioară mediei;
- țări cu politici familiale ferme și cu fertilitate superioară mediei Uniunii Europene ⁽⁶⁾.

De aici rezultă că politicile adoptate au un efect variabil asupra fertilității, în funcție de elementele fundamentale ale acestora.

⁽⁵⁾ Avizul CESE privind familia și evoluția demografică, JO C 161, 13.7.2007, p. 66, pct. 7.

⁽⁶⁾ Comunicare în atenția Grupului de reflecție privind viitorul Uniunii Europene (prezidat de dl Felipe Gonzales) – Gérard-François Dumont, „UE Prospectivă demografică” – <http://www.diploweb.com/UE-Prospective-demographique.html>

6.3 Compararea politicilor în domeniul familiei este interesantă, căci permite identificarea bunelor practici, dar, de regulă, pentru ca acestea să fie eficiente, trebuie ca oferta de servicii și de mecanisme de susținere, în special financiară/fiscală să răspundă așteptărilor familiilor și părinților sau viitorilor părinți. Aceste așteptări pot varia de la un stat membru la altul, în funcție de cultura națională, de obiceiurile sociale și de tradiții. Este așadar recomandabil ca autoritățile publice să evite prejudecățile ideologice și să propună mecanismele care într-adevăr oferă indivizilor posibilitatea de a opta pentru înțemeierea unei familii și familiilor, posibilitatea de a avea numărul de copii pe care și-l doresc. Aceste mecanisme trebuie să se adapteze și diversității de populare, în funcție de teritoriu. Pornind de la aceste constatări și ținând cont de aceste diferențe, devine posibilă dezvoltarea unui sistem de informare și de schimb de bune practici. Astfel, intervenția autorităților publice este pe deplin justificată, căci familia, locul în care se creează capitalul uman ⁽⁷⁾, constituie fundamentul oricărei construcții sociale, fapt revelat de criză, când familiile au jucat un rol de amortizor social.

7. Elementele principale ale succesului politicilor familiale

7.1 Politicile în favoarea familiilor diferă, însă există puncte comune ale politicilor de succes:

- instituirea unor mecanisme care să permită concilierea vieții profesionale cu viața de familie (mod de îngrijire de calitate a copiilor, în special infrastructurile publice de îngrijire a copiilor de vârstă mică, măsuri de sprijinire a familiilor în acest context și îngrijirea oricărei persoane dependente, flexibilitate în organizarea muncii, concedii specifice), cunoscut fiind faptul că aceste dispozitive trebuie adaptate la condițiile naționale și trebuie să răspundă așteptărilor taților și mamelor, precum și nevoilor și împlinirii afective, psihice și fizice a copilului;
- prevenirea sărăciei familiilor și combaterea acesteia;
- perenitatea politicilor puse în aplicare, dincolo de alternanțele politice și universalitatea lor. Acestea sunt în interesul copilului, dincolo de orice considerație privind venitul familiei. Acest aspect al permanenței este un element deosebit de important, căci un proiect familial se construiește pe termen lung. O politică familială adaptată și perenă este un element de dezvoltare durabilă;
- recunoașterea familiei și punerea în valoare a rolului său, precum și a reușitei familiale. În societatea contemporană, reușita a fost concepută ca individuală și profesională; or, există și alte forme de reușită personală, corelată cu ceilalți și cu binele comun, printre care reușita în viața de familie, în cea a comunității sau în viața culturală, care ar trebui mai bine puse în valoare în special în mass-media ⁽⁸⁾ și în sistemele naționale de educație;

⁽⁷⁾ Avizul CESE privind familia și evoluția demografică, JO C 161, 13.7.2007, p. 66, pct. 6.4 și Avizul CESE privind promovarea solidarității dintre generații, JO C 120, 16.5.2008, p. 66, pct. 3.11.

⁽⁸⁾ Avizul CESE privind familia și evoluția demografică, JO C 161, 13.7.2007, p. 66, pct. 8.15 și Avizul CESE privind promovarea solidarității dintre generații, JO C 120, 16.5.2008, p. 66, pct. 3.13.

— luarea în considerare a situației speciale a familiilor numeroase.

7.2 Pe lângă elementele de politică familială *stricto sensu*, apar două politici foarte importante: privind ocuparea forței de muncă și locuințele ⁽⁹⁾. În lipsa unui loc de muncă și a unei locuințe, angajarea într-un proiect familial este dificilă. Pentru a întemeia o familie, este necesar un minimum de încredere. Un nivel ridicat al ratei șomajului în rândul tinerilor sau contractele de muncă nesigure pot avea un impact important asupra înlocuirii generațiilor, căci, dacă este nevoie de un timp îndelungat pentru creșterea copiilor, perioada propice pentru a purta o sarcină este scurtă. Din acest motiv, ar trebui să se acorde atenție situației studenților și tinerilor care sunt deja sau doresc să devină părinți.

7.3 Atunci când politicile familiale se aplică pe termen lung și răspund într-adevăr așteptărilor familiilor, ele au efecte favorabile asupra dezvoltării copiilor și părinților, induc armonie în viața socială și determină revenirea la un indice de fertilitate mai ridicat.

7.4 Un sondaj efectuat recent de către Mișcarea mondială a mamelor, la care au participat cca 11 000 de mame, arată că ele doresc:

- în primul rând, reconcilierea muncii cu viața de familie;
- în al doilea rând, recunoașterea în societate a importanței rolului lor de mame;
- în al treilea rând, nevoia de mai mult timp pentru a se ocupa de copiii lor.

7.5 Un sondaj similar adresat taților ar fi interesant, căci cele trei priorități evidențiate ar putea foarte bine să fie și pentru ei de interes, în special recunoașterea rolului lor, ceea ce nu ar putea duce decât la o mai mare implicare în viața de familie ⁽¹⁰⁾. În acest sens, propunerile recente care urmăresc să îi încurajeze pe tați să ia concedii parentale și chiar să impună caracterul obligatoriu și remunerat al concediului patern sunt interesante, căci se înscriu într-un proces de necesară revalorizare a paternității, precum și de responsabilizare – la fel de necesară – a taților, în special în caz de divorț. Din acest punct de vedere, ar fi utilă colectarea bunelor practici din întreprinderi în care modalitățile de organizare a muncii sunt adaptate responsabilităților parentale. Responsabilitatea socială a întreprinderilor acoperă și măsurile menite să contribuie la un bun echilibru

⁽⁹⁾ Avizul CESE privind familia și evoluția demografică, JO C 161, 13.7.2007, p. 66, pct. 4.6.

⁽¹⁰⁾ Avizul CESE privind familia și evoluția demografică, JO C 161, 13.7.2007, p. 66, pct. 8.11.

între muncă și viața de familie, care sunt puse în aplicare în mod concret în cadrul întreprinderilor. Ar fi interesant să se instituie o etichetă pentru întreprinderile „prietenoase” cu familiile, urmând exemplul celei din Spania, care se bucură de sprijinul Ministerului sănătății și afacerilor sociale ⁽¹¹⁾.

7.6 Comitetul a propus într-un aviz precedent ⁽¹²⁾ „să se ia în considerare inițiative care să le permită bunicilor sau altor membri apropiați ai familiei să se îngrijească de copii, în cazul în care și părinții care lucrează doresc acest lucru și în care aceasta este în interesul copilului”. În ceea ce privește timpul familial, CESE a adoptat deja principiul potrivit căruia „toți trebuie să poată [...] dispune de un număr suficient de ani de credit-timp pentru activități familiale [...]. Ar trebui să existe opțiunea de ieșire mai târziu la pensie, în cazul în care se dorește să se poată profita de timp liber (plătit, ca în cazul pensiei) în timpul vieții active” ⁽¹³⁾. Astfel, dacă lucrul la exterior ar fi cu fracțiune de normă sau întrerupt temporar, venitul nu s-ar diminua peste măsură. Ar trebui făcut un calcul economic exact mai ales pentru a se stabili cât s-ar economisi în materie de sisteme colective de îngrijire, economii ce ar putea fi utilizate pentru ca să se ia în considerare timpul acordat educației copiilor sau ca să se calculeze cuantumul pensiilor. Este de asemenea important să fie garantate drepturile bunicilor în raport cu nepoții lor.

7.7 De asemenea, realizarea unor sondaje în legătură cu aspirațiile tinerilor, cu schimbările privind o mobilitate sporită a familiilor, cu relația dintre accesul tinerilor la locuințe și decizia de a-și întemeia o familie sau cu incidența noilor forme de familie asupra fertilității ar contribui la elaborarea unor politici familiale adaptate nevoilor. Asemenea sondaje ar fi utile în măsura în care ar permite o mai bună identificare a așteptărilor familiilor, aceasta fiind una dintre cheile politicilor puse în aplicare.

8. Care este rolul Uniunii Europene?

8.1 Politicile în domeniul familiei nu sunt de competența Uniunii Europene. În fond, articolul 9 din Carta drepturilor fundamentale precizează că dreptul familiei este reglementat de drepturile naționale. Cu toate acestea, UE poate legifera în domenii care privesc concilierea dintre viața de familie și viața profesională, iar partenerii sociali pot negocia acorduri care vor deveni directive. Așa s-a întâmplat cu concediul parental și când s-au purtat dezbateri asupra duratei concediului de maternitate. De asemenea, UE poate legifera în domeniul egalității profesionale între bărbați și femei, una dintre componentele oricărei politici familiale, precum și în domeniul protecției și dezvoltării copiilor, pe baza recentei agende a Comisiei Europene pentru drepturile copilului ⁽¹⁴⁾.

8.2 Strategia Europa 2020 stabilește un obiectiv privind rata de ocupare a forței de muncă în rândul bărbaților și femeilor, care nu va putea fi atins decât dacă se combină cu o politică

familială care să permită bărbaților și femeilor să crească numărul dorit de copii muncind în același timp, ceea ce nu se întâmplă în prezent în majoritatea statelor Uniunii.

8.3 De asemenea, UE poate juca un rol util și în ceea ce privește cunoașterea situațiilor și evoluțiilor demografice la orice scară, sub aspect geografic, în evaluarea politicilor în favoarea familiilor, fie ele de stat sau derulate de autoritățile locale, și în schimbul de bune practici între statele membre.

8.4 Alianța europeană pentru familii, lansată în timpul ultimei Președinții germane, a prevăzut instituirea unui Observator care nu a văzut niciodată lumina zilei.

8.5 În prezent, sub conducerea Uniunii Europene se dezvoltă un anumit număr de inițiative și finanțările aferente:

- grupul de experți în probleme demografice;
- Forumul demografic european;
- ateliere privind cele mai bune practici;
- rețeaua privind politicile familiale;
- portalul internet al Alianței europene pentru familii;
- seminare regionale.

Suma totală a acestor finanțări este de cca 500 000 EUR, la aceasta adăugându-se proiectul de cercetare FAMILYPLATFORM, care urmează să ia sfârșit, alte proiecte de cercetare în domeniul demografiei, care se referă și la chestiuni legate de familie, și baza de date privind familia a OCDE.

8.6 Ar fi de dorit ca toate aceste inițiative să fie mai bine integrate și plasate sub autoritatea, sau cel puțin coordonarea unui organ însărcinat cu definirea unei politici de ansamblu și cu stabilirea unor direcții de acțiune și de studiu. Dat fiind că nu este momentul potrivit pentru înființarea unor noi organe autonome ale Uniunii Europene, acest rol de dirijor și de coordonator ar putea fi încredințat, dintr-un punct de vedere mai degrabă politic și de gestionare, Comisiei Europene, prin intermediul Alianței europene pentru familii, și din punct de vedere științific, Fundației Europene pentru Îmbunătățirea Condițiilor de Viață și de Muncă (Eurofound) care, ca agenție tripartită a Uniunii Europene, ar fi pe deplin îndreptățită să se ocupe de aceasta. Astfel, ar putea fi pusă la dispoziția statelor membre o veritabilă bancă de date, mulțumită bunei coordonări a tuturor inițiativelor lansate deja la nivelul Uniunii Europene. În plus,

⁽¹¹⁾ http://www.en.aenor.es/aenor/certificacion/resp_social/resp_efr.asp

⁽¹²⁾ Avizul CESE privind promovarea securității și a sănătății la locul de muncă în cazul lucrătoarelor gravide, care au născut de curând sau care alăptează, JO C 277/102, 17.11.2009, pct. 1.12.

⁽¹³⁾ Avizul CESE privind Relația dintre egalitatea de gen, creșterea economică și rata de ocupare a forței de muncă, JO C 318/15, 23.12.2009, pct.4.2.6.2.

⁽¹⁴⁾ COM(2011) 60 final.

Alianța ar trebui să stabilească contacte și să coopereze cu structurile și acțiunile metodei deschise de coordonare socială, asupra căreia reflectează în prezent Comisia Europeană și părțile implicate.

8.7 Fondul social european și Fondul european de dezvoltare regională au contribuit deja la punerea în aplicare a unor măsuri de politici familiale în anumite state membre. Ar trebui luat în considerare modul în care s-ar putea dezvolta acest tip de intervenție. Politica familială trebuie să facă parte și din Platforma de combatere a sărăciei.

8.8 În aceeași ordine de idei, ar trebui prevăzută în cadrul programului de cercetare⁽¹⁵⁾ și inovare o finanțare pentru studii și cercetări demografice, precum și pentru sociologie, antropologie și filozofie, care implică și aspecte familiale. Totodată, ar trebui efectuate studii asupra eficienței și impactului politicilor adresate familiilor. În această privință, este de dorit ca activitatea FAMILY PLATFORM să nu ia sfârșit, ci, dimpotrivă, să continue, după cum doresc toate asociațiile și părțile implicate active în domeniul familiei.

8.9 Ar fi de dorit ca organizațiile reprezentative ale familiilor să fie implicate mai îndeaproape în elaborarea politicilor familiale sau cu influență asupra familiilor, atât la nivelul Uniunii Europene, cât și la cel al statelor membre.

8.10 Toți europenii au fost sau sunt membri ai unei familii, indiferent de destinul sau istoria acesteia și oricare ar fi evoluția generală a familiilor în ultimele decenii. Nimeni nu se naște prin generație spontană și toate sondajele de opinie arată că solidaritatea familială se menține încă în fruntea listei de valori fundamentale ale cetățenilor europeni. Or, multe politici adoptate la nivel european au un impact direct asupra vieții familiilor (libera circulație a persoanelor, ocuparea forței de muncă și protecția socială, protecția mediului și a consumatorilor, stabilirea cotelor

de TVA în cazul articolelor pentru bebeluși⁽¹⁶⁾, politica în domeniul mass-mediei sau programele educative ori culturale sau sociale).

8.11 În aceste condiții, CESE recomandă ca dimensiunea familială să fie inclusă în mod transversal în toate politicile europene, în special când se efectuează studii de impact care pe viitor sunt necesare pentru orice legislație europeană⁽¹⁷⁾ și în toate evaluările politicilor existente, în perspectiva revizuirii acestora. În Spania, sistemul de tarificare pentru consumul de apă prevedea un cost pe metru cub direct proporțional cu consumul, pentru reducerea consumului în cazul unei resurse rare. Or, pentru familiile numeroase, acest mecanism era foarte dezavantajos, căci o familie compusă din cinci persoane consumă în mod „automat”, mai mult decât un celibatar sau o familie fără copii. Ca urmare a unei acțiuni în justiție, acest sistem a fost abandonat⁽¹⁸⁾. Ar fi de dorit așadar ca, la nivel european, să se efectueze în mod sistematic un studiu de impact al legislațiilor asupra vieții de familie, pentru evitarea eventualelor efecte perverse, în defavoarea vieții de familie.

8.12 În plus, trebuie subliniată măsura în care politicile regionale, cele de investiții și în domeniul formării, al locuințelor și al ocupării forței de muncă sunt legate între ele și fac dintr-un stat membru sau altul, dintr-o regiune sau alta, un teritoriu atractiv pentru familii și pentru tineri, dincolo de politicile familiale în sens restrâns, și cum pot concura la obținerea unui dinamism demografic global susținut.

8.13 Comitetul susține cu hotărâre ideea ca anul 2014 să devină Anul european al familiilor și de a sărbători a douăzecea aniversare a Anului internațional al familiilor al Națiunilor Unite. Într-adevăr, viitorul societăților este reprezentat de generațiile următoare, iar acestea văd lumina zilei în sânul familiilor. Însă trebuie subliniat în încheiere că există un factor determinant al deciziei de a întemeia o familie: speranța într-un viitor mai bun. Guvernele sunt cele care cântăresc speranța popoarelor pe care le conduc. Aceasta este măreția, dar și povara misiunii lor.

Bruxelles, 4 mai 2011

Președintele
Comitetului Economic și Social European
Staffan NILSSON

⁽¹⁵⁾ Avizul CESE privind familia și evoluția demografică, JO C 161, 13.7.2007, p. 66, pct. 4.5.

⁽¹⁶⁾ Comitetul s-a exprimat în acest sens pentru un nivel redus al taxei pe valoarea adăugată, în special la scutecele pentru bebeluși. A se vedea Avizul CESE privind promovarea solidarității dintre generații, JO C 120, 16.5.2008, p. 66, pct. 4.7.

⁽¹⁷⁾ Avizul CESE privind promovarea solidarității dintre generații, JO C 120, 16.5.2008, p. 66, pct. 4.8.

⁽¹⁸⁾ <http://sentencias.juridicas.com/docs/00285332.html>